

պարունակեր. «Համագգային» բառին տեղ պարզապես ուղիւն դնելն բնորոշագոյն էր կարծենք. վասն զի բառն առանց բացատրութեան բոլոր տարբեր նշանակէ. համագգային (= Համայն ազգայն) սկսած է փոխանակել միջնադարէն բառը որ international բառին նիւթական թարգմանութիւնն է: Սակայն համառօտ բառը համար ընտրել, կատարելաւ օրացոյց մըն է. կը վայելէ որ մեկն մեկը օրացոյցն հստակ գրաբանը ունենայ, մանաւանդ որ գիրին այլ շատ արժան (60 փայ.) է: Եւ ինքեանք Գ. Պալատասարեան կրնայ իւր օրացոյցը պարծիլ: Թ.

3. Կ. Յ. Բալսոմալեան, Համագգային հեղուղիւնը.

«Բազմակերպ», Նոյ. Թուին հանուած այս հետաքրքրական յօդուածն առանձին ալ հրատարակուեցաւ: Ա. մասը բնոյ հանուր տեսութիւնն մըն է հոյ մասնաշարժութեան «առաջը» կամ «առաջը» բառին, որուն պաշտօնը կը համեմատուի բառը լայնը: «Մարտիկ» (Մերտիկ) երկրորդական աստուածոց պաշտօնին հետ, այսինքն մեռելայնը յարաբանել, կամ վերադարձնելը (հիւանդներ) բռնելը, Համեմատական աստուածութեան մէջ նկատուածութեան առեւտած են ըստ նորագոյն քննութեանց եւրոպացի գիտնող հրապարակ հանած խաղաղութիւնները: Երկուքին գաղտնիքն համեմատութիւնն հաւանականութեան վերջին աստիճանի վայր իրարու կը նմանին: Սակայն բնական է որ երկուստեք բեւեռագէտ «առաջը» բառին գաղտնիքն ըստ կազմութեան տարած չէ: Վասն զի «առաջը» «յարաբանը» կարգաւ թող տալն ենք միջինդարեան աստուգաբաններու: Թարմնը ըստ կազմութեան լուր նոր բառ է. արդէն Ե. Ա. Գուրեան մտադիր ըլլած է այս միջինդարեան աստուգաբանութեան վրայ, եւ աւելի կ'ընդգծէր ընդ նմին եւ մինչ «արաբը» կամ «առաջը» ենք (Դարեպ, 1895, թիւ 17, էջ 601.): Արաբներու կենսաստու պաշտօնը կը համեմատէ վերջին գիտնականը Սկանդինաւեան «վալքերիներու», եւ կամ Հնդկի «Արաբաներու», հետ: Պաշտօնին առեւտ այս համեմատութիւնն ալ հաւանականութիւն ունի. բայց նոյնպէս չի մեկնիր բառին աստուգաբանութիւնը: Վարելն է ըստ մեզ լեզ (լեզ) պարզապէս պատահական առեւտութիւն ունենայ լեզ-բառին հետ: Ար կամ առ հնդեւրոպական բառագանձին մէջ կայ իբր ար՝ «վերք», բայց «առաջը» բառին հնութիւնը համարանկէ չի տար որոշ համեմատութիւն մ'ընելու առ այժմ: Գամմայն գէպս գովութեան արժանի է երկուստեք գիտնականին ձեռնարկն, որով թերեւս այս կողմէն նորոգել քննութեանց գուռ բացուի: (Թարեպ թուով գեւ. կը խոսինք):

Բ. մասն (էջ 9) թարգմանութիւն է նոյն հնդեւրոպական Journal of the Royal Asiatic Society, 1897 Գուլիտ տետրին մէջ հրատարակած անդը. յօդուածին: Այսպիսի քննութիւններով յուսանք որ օր մը տուպեան բազմադարեան գաղտնիքը լուսաւորուի, ինչպէս սկսած են լուսաւորուիլ շատ մը միջնա Հնդկ խաղաղ մէջ մնացած գաղտնիքներ:

Հ. Գ. ՄՆՆ.

4. Մ. Երմանկան: Երէքեղ-Սիւնի Սիւնի Պատար-էն: 264 մեծագիր երեւն բազմադարեան աւա-

գիլ գործ մը, սրով անմահացող Պր. Երմանկան իւր անունը: Եւրոպական նորահար երգ մը չէ որ ձայնագրուի ձեռնարկէ Պր. Երմանկան, այլ վաղեմի եկեղեցական երգեր, որոնք լրիւթաց գարուց տիրացաւան, թմբին գարձուածներով բարձր վին կերպարանափոխ եղած, ջերմութեամբ խան տեղ՝ զգուռ կ'աղղէին եւրոպական ձայնագրութեան վարած լուրջներու...:

Այս երկարութիւնը կրնայ երկու տեսակէտով քննուիլ, նախ՝ թէ արդեօք փոխադրութիւնն ամենայնիւ համեմատ է եւրոպական ձայնագրութեան արուեստին. եւ երբեք պատահած են այս երգերը՝ հոյ եկեղեցական յատուկ — այսպէս ըսնք — հոգի: Անշուշտ առաջին կէտին նկատմամբ յեռնակ (compétent) վիճակ մը կը սպասուի Պր. Երմանկան, եւ այս վստահանաւ — զանե մինչ այսպէս կը դատենք — հաճած էր օրինակ մը ղրկել Վիեննայի երաժշտանոցին (conservatoire): Բայց որչափ գիտնէր եւ կրնար ստուգել՝ երաժշտանոցը սովորութիւն ըսնի իրեն ղրկուած գրեւորուն վրայ իր տեսութիւնը յայտնելու, այլ բերքը կը մնա գրառան մէջ: «Հանգէս Ամօրեան» առաջարկած էր (տ. 1896, Սեպտ. էջ 287) եկեղեցական երգեցողութեան Ամբոնական ընկերութիւնը: Այս բարեաշխարհ գիտողութիւնը կը յանձնէր Պր. Հեղինակին ուշադրութեան...:

Իսկ երկրորդ կէտին համար կը հաստատուի, «Հանգէս» մէջ (Անգ) բառով: «Ներգաշխարհութիւնը շատ լաւ է եւ պատիւ պիտի բերէ Պր. Երմանկանին», եղանակներն աւելորդ դարձուածներն զտուած են, բայց երբեմն զարգերէն ալ, եւ որով տեսակ մը միօրինակութիւն կը տիրէ քանի մը երգերու մէջ, մանաւանդ վերջապետութեանց մէջ...: Այս մեծագործը երկարութեամբ բնականապէս բազմադար մը կը զարկուցանէ այս տարբեր գրողին սրտին մէջ, թէ երբ պիտի հնչէ արդեօք այն երանելի ժամը՝ Գ. Երմանկան «գործիկան (instrumental) նուագներով» ձայնագրած պատարագն ալ հրապարակ ելած տեսնելու: Գործ մեծածախ, այո, եւ տարբեր genre-ի երկու պատարագներուն ձայնականին մէջ տեղի տեղի նմանութիւնը մեծ է, բայց վերջնային գոնէ արտաքին շքեղութիւնը՝ երաժշտական ակաւորներու աւելի հաճելի: Պր. Երմանկան իրաւունք կը պարծի իւր յայնաւաճ, Այստեան պիտի ուրախանայ իւր ֆաշիզմական գործարարը:

Հ. Գ. ՄՆՆ.

5. Նոր հոգ եւն. Հրատարակելն լաւ գաղափար մ'ունեցած է հին եւ նոր երգերու բնագիրները գրելու համար: Հրատարակել մէջ ամփայլել, որով թէ անկարող ալ մնան եւ թէ երգերն իրենց յօրինուած ժամանակ գիտուած նպատակին կը հասնին:

Առ այժմ հրատարակուած է — մաքուր տպագրութեամբ Ա. հատորը. իսկ Բ. մասը (վերջինը) ընդ մասով է: Հրատարակելն յուսալից ընդունելութեան արժանի է ամեն տեսակէտով եւրոպացիներ — այսպէսով ենք — պիտի ունենայ ի ժամանակին երկրորդ հրատարակել մը: Հարկ է որ այս «երկրորդ հրատարակելը» ըսնայ եւրոպական խաղաղութիւն ալ օտակ այս քնարը, որպէս զի ընդ-

հանրահայ գործը եւ նաեւ մեր՝ տոհմային երգերու հետաքրքիր օտարադիրն ալ կարեւոր գաղափար մը կապմը հայ երգչերուն նկատմամբ, որոնց շատը թէպէտ փոխադարձութիւն են եւրոպական ժանօթ երգչերով — զոնէ հեղանկայ —, բայց իր մնայ գեռ. երկրին մաս մը՝ հայ "աշուղներու, եւ հայ "երգահաններու, աւելնը պատկերացնող երգեր։

Հ. Գ. ՄՐՆ.

6. Սփրթայ գոտի-միւս եւն։ Այս գրքին վրայ երկրին պիտի չխօսիք, ըստ որում ինքնուրոյն տպագրութիւն մը չէ, այլ մեծ Սկրատի տպագրութիւնէն հանուած, եւ երկրորդ՝ Պրոֆ. Խալաթեանի գրածներէն (տ. Հ. Ամօրեայ, 1897 չուտ. — Գեկտ) ըստ բառական յայտնի եղաւ՝ հեղինակին կարծիքը՝ խորհնացող եւ Սկրատայ պատմութեան աղբիւրն նկատմամբ։ Գր. Խալաթեանի պատգայներն այնպէս շուրջփերէն էին, որ "երա (Սկր. պատմ.) համառօտողը սկզբնական պատմութիւնը տեղ տեղ ուղղել է համառոտեցնելով խորհնացող պատմութեան, որից նա շատ տեղ օգտուեւ... եւն. "խօսքերն ստուգութեան կը կարօտին։ "Համառօտող" անձին թերեւ շատ տեղ կատարած խորհնացող. ուստի եւ այսպէս բանն աւելի մշակութաման կ'ըլլային — Այդպէս առանձին տպելն ալ Փ. Սկրատը շատ "նպատակայարար" եւ կրնայ Մերոպ վարպետ "յոյս ունել (որ) կարող է տարածուիլ մանաւանդ հօգեւորական դասակարգին մէջ։

Հ. Գ. ՄՐՆ.

7. Կը բնակ, բայց չէ ընդունաւ եւն. Փարթիկ գրքի մը եւ՝ 48 էջով. մանուկներու յարմար պատկերներով զարդարուած։ Բայց նաեւ մանկաց սիրելի եւ յարմար գլուարացուցիչ համառօտ պատմութիւններ ըլլաւ էին գրքիցիս մէջ. որպէս զի տղաք աւելի սիրով ընթերցանէին։ Երկրորդ տպագրութիւն ըլլալով հանդերձ սխալները նուազ չեն. ինչպէս "ձնորդը ինչի՞ք սիրեն, " "եղի տեսնել, " (տես "Հանդ. Ամս.", 1897. ԺԱ. էջ 381) այս սխալները տղոց մօտին մէջ տագորտելով, շփոթութիւններու պատճառ կ'ըլլան՝ երբ քերականութեան մէջ կարգաւ թէ ներգործական բայերը հայցական հոլով կ'առնուն։ Յաջանիլի գործածութեան նկատմամբ ինչ որ ըսած է այս անգամ "Բ.՝ Ենովք Թեւիտին համար, կ'արժէ "փնջակիս, համար ալ։ Ուսանաւորներն ալ ընտրաւեց առնուած չեն, փնջակը կը պակսին, իբրոք հետ կապ չունեն. եւ չգիրքը՝ որ չեւտ չունի, իբր չեւտեալ հասաններու վերջ գրուած է։ Ըստ լատասար ալ կը յարմարի "Հանդես Ամօրեայի", 1897 ԺԱ. թւոյն մէջ (էջ 376) "Կը, անուն կողջ գրոց համար ըսուածը։ Այսպիսի բառական է, թէպէտ ստով պատուած չենք վերականգնել ցանկը... Եւրոպ. տպագրութիւնն աւելի ինքնակա տեսնել կը փոխաբերէ։

8.

8. Գ. Գոռգին. Համար-որ սըն-տի տպագրութեան եւն.։

Էնդինակ փոխ տարած է, որ այս "Համառօտ գաղափարով" տպագրականութեան ամենէն էական կէտերն ամփոփ աւանդէ, եւ ուսանող մանկուրդն օգտակար ծառայութիւններ մատուցանէ։ Էնդինակն իր գրքին կը կցէ այլ եւ այլ բանաստեղծ

ծական գրութիւններ՝ Թարգմանածայ եւ ինքեւ գիր. սակայն շատ մը գրաբար կարծեցեալ խառն ոտանաւորներու տեղ՝ եթէ Սեթեաններ եւ Փառնոսեաններ աւելի յաճախ յիշատակուէին, թէ գիրքն աւելի կը յարմարէ արդէ գրչացական աշակերտի մը, եւ թէ սկզբնական հեղինակը՝ ոչ ոսկի դարու գրուածներն իբր օրինակ առաջաւելով իւր լեզուական սկզբնայ գէժ չէր գործեր։ Մենք չէրքաք "ճաշակ ոսկ. գրութեանն", եւ այսպիսի գրաբարներ իբրեւ հաշտեցնել... Երկուստիւ թիւն շատ օգտակար է՝ տարակոյ չկայ (թէպէտ Ե. Գառապեան տարի մը յառաջ հրատարակած էր նման գործ մը), սակայն շատ աւելի շահեկան կ'ըլլար եւ "ուսանող մանկուրդն օգտակարապէս ծառայող", եթէ չունենար քանի մը թերութիւն, որոնք ուսանող մանկուրդն լեզուական մանուկապառ բառից կ'առաջնորդեն եւ չեն կրնար ծաննալը հանել։ Ընկալեալ սկզբնայ, թէ որպէս զի դասագիրք մ'իւր նպատակին յարմար ըլլայ, չէ բաւեր նիւթապէս աշխատութիւն, այլ պէտք է որ Գառապեանի ալ ըլլայ։ Եւ այս մասին դասագիրքը շատ թեր է։ Լեզուն գրաբարի եւ աշխարհագրութեան տեճահ, անշահ ու — անահ խառնուրդ մըն է, տեղին տեղին "ի շնորհս գրաբարի" բնական աշխարհաբար բացատրութիւններ միջեցած են. օրինակ մը բառական կը համարինք։ "Կրկին ազգ կ'առնաւորն (էջ 11) աշխարհաբար է թէ գրաբար. ոչ մէկը, ոչ միւրը. աշխարհաբար կ'ընէք "Ուսանաւորն երկու տեսակի է կամ "Ուսանաւորն երկուքի կը բաժնուի"։ Լեզուն կը կազմեն այսպիսի գրաբար-աշխարհաբար դարձածներ... Մենք կը կարծենք թէ "Քննական պատմութեան" "Կրօնի փիլիսոփայութեան" եւն. լեզուն յատուկ մնացած է այս երկասիրութեանց հեղինակներուն, բայց խաբար երբ...

Յանցեալ չեն նաեւ սեթեաններու ծանօթութիւններն եւ անպէտ կանոններ, որոնք թերեւս "Աղբ. ին մէջ ծանուցուած" աղբիւնք անձնական գիտողութեանց, յարձրածներն ըլլան, որ խառն են, մանաւանդ 85-րդ կանոնը։ Էփրեն" ու Խորեքն ոմանք գործածած են այս անպէտ կանոնը — տարակոյ չկայ, բայց հարկ է մին բաժնի "արդիւնք" Գրք-ձեռն "Ենովք Թեւիտին համար, կ'արժէ "փնջակիս, համար ալ։ Ուսանաւորներն ալ ընտրաւեց առնուած չեն, փնջակը կը պակսին, իբրոք հետ կապ չունեն. եւ չգիրքը՝ որ չեւտ չունի, իբր չեւտեալ հասաններու վերջ գրուած է։ Ըստ լատասար ալ կը յարմարի "Հանդես Ամօրեայի", 1897 ԺԱ. թւոյն մէջ (էջ 376) "Կը, անուն կողջ գրոց համար ըսուածը։ Այսպիսի բառական է, թէպէտ ստով պատուած չենք վերականգնել ցանկը... Եւրոպ. տպագրութիւնն աւելի ինքնակա տեսնել կը փոխաբերէ։

8. Գ. Գոռգին. Համար-որ սըն-տի տպագրութեան եւն.։

Էնդինակ փոխ տարած է, որ այս "Համառօտ գաղափարով" տպագրականութեան ամենէն էական կէտերն ամփոփ աւանդէ, եւ ուսանող մանկուրդն օգտակար ծառայութիւններ մատուցանէ։ Էնդինակն իր գրքին կը կցէ այլ եւ այլ բանաստեղծ

ծական գրութիւններ՝ Թարգմանածայ եւ ինքեւ գիր. սակայն շատ մը գրաբար կարծեցեալ խառն ոտանաւորներու տեղ՝ եթէ Սեթեաններ եւ Փառնոսեաններ աւելի յաճախ յիշատակուէին, թէ գիրքն աւելի կը յարմարէ արդէ գրչացական աշակերտի մը, եւ թէ սկզբնական հեղինակը՝ ոչ ոսկի դարու գրուածներն իբր օրինակ առաջաւելով իւր լեզուական սկզբնայ գէժ չէր գործեր։ Մենք չէրքաք "ճաշակ ոսկ. գրութեանն", եւ այսպիսի գրաբարներ իբրեւ հաշտեցնել... Երկուստիւ թիւն շատ օգտակար է՝ տարակոյ չկայ (թէպէտ Ե. Գառապեան տարի մը յառաջ հրատարակած էր նման գործ մը), սակայն շատ աւելի շահեկան կ'ըլլար եւ "ուսանող մանկուրդն օգտակարապէս ծառայող", եթէ չունենար քանի մը թերութիւն, որոնք ուսանող մանկուրդն լեզուական մանուկապառ բառից կ'առաջնորդեն եւ չեն կրնար ծաննալը հանել։ Ընկալեալ սկզբնայ, թէ որպէս զի դասագիրք մ'իւր նպատակին յարմար ըլլայ, չէ բաւեր նիւթապէս աշխատութիւն, այլ պէտք է որ Գառապեանի ալ ըլլայ։ Եւ այս մասին դասագիրքը շատ թեր է։ Լեզուն գրաբարի եւ աշխարհագրութեան տեճահ, անշահ ու — անահ խառնուրդ մըն է, տեղին տեղին "ի շնորհս գրաբարի" բնական աշխարհաբար բացատրութիւններ միջեցած են. օրինակ մը բառական կը համարինք։ "Կրկին ազգ կ'առնաւորն (էջ 11) աշխարհաբար է թէ գրաբար. ոչ մէկը, ոչ միւրը. աշխարհաբար կ'ընէք "Ուսանաւորն երկու տեսակի է կամ "Ուսանաւորն երկուքի կը բաժնուի"։ Լեզուն կը կազմեն այսպիսի գրաբար-աշխարհաբար դարձածներ... Մենք կը կարծենք թէ "Քննական պատմութեան" "Կրօնի փիլիսոփայութեան" եւն. լեզուն յատուկ մնացած է այս երկասիրութեանց հեղինակներուն, բայց խաբար երբ...

Յանցեալ չեն նաեւ սեթեաններու ծանօթութիւններն եւ անպէտ կանոններ, որոնք թերեւս "Աղբ. ին մէջ ծանուցուած" աղբիւնք անձնական գիտողութեանց, յարձրածներն ըլլան, որ խառն են, մանաւանդ 85-րդ կանոնը։ Էփրեն" ու Խորեքն ոմանք գործածած են այս անպէտ կանոնը — տարակոյ չկայ, բայց հարկ է մին բաժնի "արդիւնք" Գրք-ձեռն "Ենովք Թեւիտին համար, կ'արժէ "փնջակիս, համար ալ։ Ուսանաւորներն ալ ընտրաւեց առնուած չեն, փնջակը կը պակսին, իբրոք հետ կապ չունեն. եւ չգիրքը՝ որ չեւտ չունի, իբր չեւտեալ հասաններու վերջ գրուած է։ Ըստ լատասար ալ կը յարմարի "Հանդես Ամօրեայի", 1897 ԺԱ. թւոյն մէջ (էջ 376) "Կը, անուն կողջ գրոց համար ըսուածը։ Այսպիսի բառական է, թէպէտ ստով պատուած չենք վերականգնել ցանկը... Եւրոպ. տպագրութիւնն աւելի ինքնակա տեսնել կը փոխաբերէ։

8. Գ. Գոռգին. Համար-որ սըն-տի տպագրութեան եւն.։

Էնդինակ փոխ տարած է, որ այս "Համառօտ գաղափարով" տպագրականութեան ամենէն էական կէտերն ամփոփ աւանդէ, եւ ուսանող մանկուրդն օգտակար ծառայութիւններ մատուցանէ։ Էնդինակն իր գրքին կը կցէ այլ եւ այլ բանաստեղծ

Գրքային պարունակութիւնն է Յունաց պատմութիւնն գեղար. մը. այսինքն՝ «Ասֆո Միտի- լենայ» սիրահարուած բանաստեղծուհին, ինք ինքը՝ Լեւկադիայի բարձր Ժայռերէն ծովը կը գա- հաժմէ, վառ գի գեղեցիկն Գառն արհամարհած երգիքը:» Եթէ Լեւկիանը Յունաց պատմութիւնն առնուած այս բնարանը հայերէն լեզուու զնէր փոխանակ գաղղ. ի, ապահով ենք, որ 2—3 տող գաղղ. բնագրէն անհետ կը կորուսէին 3 վերիակ- ներ:...

Մատենիկ քանի մ'աւելանշառ մասեր ունի, որոնք Ը. Լեւկիանը չէ կրցած վսեմ կերպարանաց տունն անփոփել. որով շատ տեղ ճապարհ եւ միջին է՝ չընենք անիմաստ: Թէպէտ եւ գրութեան լեզուն բաւական մաքուր է, բայց զերծ չէ օտար խոստա- լուր բառերէ: Իսկ տաղաչափութեան մէջ անհե- րելի համարուած վերիակները՝ առատ եւ անթիւ են: Այս նկատմամբ մատենիկ իրեն գրական երկ, շատ թերակատար է, երկրորդ անգամ սրբագրուե- լով հանդերձ: Բայց այն կոյճանէ գովելն է, որ շատերուն սովորական խելաթիւր եւ անհեթեթ ուղղւմներ եւ գեղեցիկներ չունի: Տպագրութիւնը մաքուր է, իսկ տպագրական վերիակները շատ ցանցաւ: Վերջը գրուած է Տ. Դապաբանի հրա- տարակութիւններուն ցանկը, որ 5 էջ կը գրաւէ: Կ.

10. Թիկնամ Ժ. — «Ընդդէմ իր-իշտ- ին», եւն.

Ամբողջ գիրքն՝ որ տեսնելի բնութեան եւ երեւոյթներու վրայ կը ճառէ, երկու բաժին ունի. Ա. բաժինը (Թ. գլուխ) որ «աշխկերտիկ կը պատ- ճարէ», ընդ հանրայն բնախօսութեան, կենդանա- բնութեան եւ մաքաւկազմութեան վրայ կը խօսի՝ հարցն ու պատասխանով: Իսկ Բ. բաժինը (Է. գլ.) ուսուցչաւ սահմանուած է. ասոր բովանդակութիւնն է՝ առաջին բաժինն մէջ աւանդուած դասերուն վրայ «ուրիշ կարեւոր բացատրութիւններ եւ փոր- ձերու նկարագրութիւններ... խմբագրութեան համար» անփոփոխեց( ), իսկ ետեւն ունի հայ-գաղղ. բնագրուցակ մը: Գտաարբեր Դ. տպագրութեան (ինչպէս նաեւ միւս տպագրութիւններուն) ճակ- տին վրայ «որագրեալ» բառը կը կարգանք, սակայն տակաւին շատ փոփոխելի կետեր կը տեսնուի:

Աւանդ. էջին մէջ կը կարդանք. «Հինդ մայր գոյներ իսկ որք են՝ սեւ, ճերմակ, կարմիր, կապույտ. եւ գեղին»: Սակայն նորագոյն բնագրութիւնը միայն երեք մայր գոյն կ'ընդունի որ են՝ գեղին, կարմիր եւ կապույտ: Ասոնց խառնուրդէն յառաջ կու գան միւս ամէն գոյնները, այսպէս մանուշակա- գոյնը կը բաղադրուի կարմիրն ու կապույտն, կանաչը՝ կարմիրն ու գեղինն, նարնջագոյնը՝ կապույտն ու գեղինն են, եւն: Իսկ հեղինակին իր մայր գոյն նշանակած ճերմակը, կամ կարմիրն կարծես, կամ նարնջագոյնն ու կապույտն եւ կամ գեղինն ու մանուշակագոյնի բաղադրութիւնն է:

Գրաթեւոյ գառազիրքս զերծ չէ ուղղակի հայերէնի հագոյնի հակառակով վերիակներէ այս- պէս՝ եօնն օրեք, մի տան օրեք, իսկ եւստի՝ անփո- չեք են. որոնք հայ տկանիին արտաքոյ կարգի իւր- ժական կը հնչեն. լաւագոյն իր լայն եւ զուտ հայ-

երէն, եթէ բութ եօնն օր, իսկ մ'օր, իսկ անփոփ- ուտի են են:

Հեղինակն օտար լեզուէ (Գաղղիերէնէ) փոխ առած բառերուն հայերէն նշանակութիւնները տալու՝ որչափ կ'երեւայ, շատ փայլէ տարած չե- այսպէս կը կարգանք րեն (renne) փոխանակ լե- թիւն կամ հրկիւր. թէլլին (ինչ տառադարձու- թիւն) (gélatine) մշտած են:

Այս քանի մը կէտեր նշանակեցին, որով- հետեւ Ե. Թիկնանի իրագրութեան գառազիրքը բոլորովին ազատ տեսնել կ'ուզենք խմբելի կե- տերն: Բ. եւ Գ. տպագրութիւններն այս Դ. ին հետ համեմատել ուղղը պիտի նայեալի մեզի թէ անհամեմատ աւելի շքեղ են այս վերջնոյ թէ տպագրութիւնն եւ թէ պատկերները: Բ.

11. Գոյլառա Սթրահաւստմ — Գիտութեան- ներս — իշտ եւն.

Գրքային թէեւ ինքեան մտադրութեան արժանի մեծ կէտ մը չունի, այսու ամենայնիս իւր նպատակին համար պահանջուած յատկութիւններն ունի, ըստ որում աւելի հասարակ փողոցիցեան նուիրուած է իբր ընթերցանութեան զնն: Հայ Ժողովրդեան մտաւոր զարգացման, «Թերի-գոստաւ- րակութեան», են. վրայ հակիրճ, բայց զոչապա- ցիչ տեղեկութիւն կ'առնուենք հեղինակին յառա- ջարանէն:

Բուն գրքային՝ որ Հրաւրդի հետեւագրութեամբ գրուած է, երկու մասէ կը բաղկանայ: Ա. մասն եր- կու գլխայ բաժնուած է, որոնց նիւթն է Բնական օրէնքներն ու նիւթական առարկաները միշտէ: Ա. յայտն. «Բնութեան խորն ու խնուք, բուն մը դո- ւանմանը չլլայ, քիչած լլայ են (Ա. գլ.)» Զուրը իբրեւ բնական առարկայ. Զմերսութեան դառնաւը. յիշատակեալ. զերսութեանք են են (Բ. գլ.) Իսկ Բ. մասը (ընդ ամէնը վեց բաժնով) «Վերստի մա- լիկներն» եւ «անլիսի առարկաներն» վրայ կը ճառէ. Գ. օ. «Ցերէնի առաւել եւ շայն իւրաք ինքնը. Մտայն երեւոյթներն» իբրեք, հսկիւնանութեալ են են:

Գիտաւորաբար Ա. մասը հասարակ փողոցը- դեան համար օգտաւած է «գոտան» կը բովանդակէ, որով սովորական կենաց մէջ տեսնուած երեւոյթներ- ան վրայ կրկնաւոր բառական բացործ ու պայծառ գաղափար մը յօրինէ: Այդպիսի գրքերն կը կար- ծեցը, աւելի հրապուրչիչ ձգողութիւն մը կ'ունե- նան եթէ տպագրութիւնն խնամով ըլլայ եւ մա- նուաւոր պատշաճ պատմութեան գրգռեն ընթերցա- ղին միտքը: Ար Խանէնք հայ Ժողովրդեան որ այսպիսի օգտակար գրքային մը համար 3 Գունիւնի չինայէ: Բ.

12. «Sprachwissenschaftliche Abhand- lungen». Աւելի հետազոտարական բովանդակու- թեամբ հրատարակուեցաւ Դ. տետրը: 1. Գիրք ա- ղնից, 1793է հունգարահայ աղբթագիրք մը. «արաբեալ ի պէտս հայոց բնակից յԱրեւել», յամի տեւան 1793 ի Վերնտիկ, ի տպարանի Ան- տոնի Գորգոլի, են. 2. Լեւոն Մաներանի՝ քանի մը նոր «ստուգարանութիւններ», 3. Հայերէն յա- տուկ անուններն ստուգարանութիւնը (շարուն.), 4. Հայերէն բանասիրութիւն. (Գր. Խալաթեանի

“Մանսդորպայ, գրքին վրայ” նշնպէս կը յիշատակէ “Երանեան զրոյցներու բեկորները առ Գր. Մագիստրոսին”, զոր՝ ինչպէս յայտնի է, հրատարակեց Գր. խալ. (ի WZKM, 1896, III), 5. “Հանդէս տնտեսայ, եւն. 6. Կը յիշատակէ նոյնպէս Hübshmannի Հայերէն լեզուաբանութեան նկատմամբ Ch. Bartholomaeի քննադատութիւնն ի Lit. Centralblatt Nr. 89, 1897. “... Վ. յո (բուն Հայերէն) բառերուն կարգին մէջ կան շատ մը անտույգ համարներ, եւ նոյնպէս այնպիսիներն ալ որ երկրորդ մասին” “Պարսկերէն բառերու” մէջ պէտք էին առնուիլ” եւն. (տ. ե. “Հանդ. տն.” 1897. Օգոստ. 243—249.)

Հայերէն բանասիրութեան եւ լեզուագիտութեան համար մեծապէս օգտակար այս հրատարակութիւնը՝ կը յուսանք ի Kuhn Zeitschrift-ի ZDMG. ի շտի զարգանայ:

Կը յուսանք եւ կը բաղձնեմք. Հ. Գ. ՄԵՆՆ.

13. Գլուխգործոյց զիրք եւն. “Հանդէս Ամսորեան” (տ. 1897. Յունիս, էջ 187) կանխաւ ծանուցած է կարեւոր բառ էր Պրոֆ. Ին այս երկատիրութեանը նկատմամբ, որ այս օրերս հրապարակ կ'ըլլայ Հայերէն եւ վրացերէն նշանագրերու ընդարձակ համեմատութիւն մըն է: “Հիմնական ժամանակն ըստ բառականի տարածուած կարծիքը, թէ գրուողներու այբուբենը՝ Հայերէն այբուբենին հետ յունարէն գրերէ յառաջ եկած ըլլայ, ամէն գիտնական ասացուցմանէ զուրկ (?) ենթադրութիւն մըն է: Իսկ Բրոսեի կարծիքը, թէ գրուածքներն արդէ հնդկական այբուբենին առնուած խառնուրդ մըն է, լոկ երեւակայութիւնն է:”, 2էր կարծող Պրոֆ. Եսրէսը այլապէս ըսել Հայերէն եւ գրուողներէ գրերու ծագման մասին, վասն զի յամենայն դէպս պաշտպանել կը ճգնի այս գրերու սեմական ծագումը. սակայն միշտ տարակուսական — եթէ չըտենք գիտնական համեմատութիւնէ զուրկ — ենթադրութիւն է Պրոֆ. Եսրէսին ալ կարծիքը, քանի որ համեմատութեանց համար արդի տպագրական ձեւերը կ'առնուին: Տկար համեմատութեամբ այս ինչոյից չի լուստարարուի եւ Գարգհատիքի ու Հիւրիմանի բառներն աւելի հաւանական կը մնան:

Հ. Գ. ՄԵՆՆ.

14. Дѣя ученыхъ обителѣ еւն.

Այս երկատիրութիւնն առանձինն հանուած է “Братская Помощь” գրքէն, որուն վրայ խօսած ենք արդէ “Հանդէսի” 1897. Դեկտ. թիւին մէջ (էջ 379. հատ. 879), ուստի եւ կրնինք աւելորդ կը համարենք:

Հ. Գ. ՄԵՆՆ.

ԺԱՄԹՈՐՈՒԹԻՒՆ: Այս թուով Կը դրկենք մեր Յ. Բաժանորդաց Բաժանորդագրութեան ծծ մը, եւ կը ինչոյնք որ իրենց հասցեն որոշ գրով գրելու վերջը, ուղարկեն ըստ դիւրութեան, կամ մեր Յ. Գործակալաց եւ կամ ուղղակի խմբագրութեանս: Գաղղ. եւ գերմ. նամակադրոշ ալ կ'ընդունուին, բայց կուրսին պատճառաւ 50 սանտիմ — 50 ֆեն. առելի:

ՆՄԱ. “ՀԱՄԻՆԻՍՏԻՆ”

ՅԱՅԵՆԻ ԹԵՐԹՈՐԵԼ ԺԱՂԷՓՈՒՆՆ

1. Պարսիկը ի վիճմաւ: — 2. “Շղջայրական օգնութիւն”: 3. Դր. Սեթիշէն յիշատակին: — 4. “Տիգրան”, շառաթակցութիւն: — 5. Գրական մրցանակներ: — 6. Պարսկական աղբիւրները հին նայոց հեթանոսական կրօնի վրայ: — 7. Վրացի-կաթոլիկների նաքը: — 8. “Բիւզանդիոն”, լուսն: — 9. “Շաւիւն”, լրագիրը է— դադար: — 10. “Վանսայրանի մի նայսարան”, առ “Նոր-Դար”, զգած թղթակցութեան պատասխանը:

1. Պարսիկ ի վիճմաւ: “Վաւա”, որ բաւական ժամանակ վիճմաւ կեցաւ եւ քաղաքն՝ եւ մանաւանդ քաղաքին հայերն լաւ ուսումնասիրած կ'երեւայ, “Բիւզանդիոնի” մէջ ժամանակի մ'ի վեր սկսած է՝ կարծ, բայց հետաքրքրական տեղեկութիւններ տալ: Իւր յօդածներն այն առաւելութիւնն ունին, որ իրականութեան սահմաններն անդին չեն անցնիր: Իւր գրած քաղաքական յօդածներն ալ մտադրութեան արժանի են, վասն զի միակողմանի ըլլալու վրասն զերծ են: Այս անգամ (տ. “Բիւզանդիոն”, Թիւ 322) գրած է՝ ի վիճմաւ գործ տեսնող պարսիկներու վրայ եւ շատ լաւ կը շարունակէ քանի որ նշանաւոր հայ պատաններն, որոնք իրենց աշակերտութիւնն ու — լեզուն կը գործածեն, պարզապէս եկող դասընդ պարսիկներու համար ծառայութիւն կ'ընելու: Այս արգար դիտողութիւնը կ'ընդունինք, որովհետեւ ականատեսն է ականաւորները ենք ճշմարտութեան: Սակայն իսկ խոսքն որ հայ վաճառականներու, որոնք բաւական գործ կը տեսնեն քաղաքին մէջ եւ գործմանս է — միայն այս հայերն են, որ բաւ արժանացն կը ճանչնան քաղաքին հետոյ վաճառականներու գործելու եղանակը, եւ մրցութեան մէջ յաջողութիւնը հայացն է: Գրքիցնք այս տողեր, որպէս զի տարիներէ ի վեր հրապարակին վրայ գործող հայ վաճառականներու հարկ եղած համբար պաշտպաններ. թէ եւ աւելի հաւերջի գործունէութիւնն ազգային ծառայելուով, քանի մը բաղձալի կ'ետեր ունի — ուղղուել: Անտարակցս “Վաւա” աւելի փորձ գրիչն շատ աւելի յաջողութեամբ կը պարզէ օր մը կը յուսանք, այս կետը:

2. “Եւրոպայի օգնութիւն”: “Վրձաղանդի” մէջ (Թիւ 131) կը կարդանք թէ “ВРАТСКАЯ ПОМОЩЬ” գրքի խմբագրութիւնը յայտարարել է “Բուռ. Վեդ. թերթին միջոցաւ, որ այդ գրքի միջոցաւ օգտւած եղած հասոյթից ուղարկուած է Կ. Պոլսի առաւելական դեպատնէսի ի կարգադրութիւն 13.000 ֆր. (մոտ 4, 860 րբ. կուրսով): Այդ փողը գրքիցէ ամբողջ գումարը առաւայ դեպատնէս եւ Կ. Պոլսի հայոց պատարարքն բաշխելու համար առաւայել հայերին:”, Գիրքն ինչպէս յայտնի է, գտնաւոր հրատարակուեցաւ, եւ արդէն բոլոր առաւ լրագիրներու մտադրութիւնը գրաւած է՝ առանց գոյնի եւ կողմնակցութեան խտրութեան: Յուսանք թէ ինչպէս գիրքը մի միակ է իւր տեսակին մէջ, նոյնպէս մասուցանելի ծառայութիւնն ալ մի միակ ըլլայ՝ ցարկ եղած օգնութեանց մէջ: (Համեմատե՛ մանաւանդ նոյն լրագրի 132 աւաճեցողութիւնը):

3. Դր. Սեթիշէնի “Le-vand Herald” լրագիրն մէջ (4 Դեկտ.) կը կարդանք թէ Դր. Վահրամ Թորոգական “Բժշկական